

FRANCE VREG

Demokratsko komuniciranje

(izd. založba Obzorja, Maribor 1990, 348 str.)

Utemeljitelj komunikologije v Jugoslaviji in pisec nekaj desetih komunikoloških knjig in razprav, prof. dr. France Vreg je bil tudi tokrat pionir. V svoji najnovejši knjigi *Demokratsko komuniciranje* je razčlenjeval meje in možnosti preobrazbe komunikologije po meri in potrebah pluralistične demokracije pri nas in v svetu, demokracije, kakršna postaja splošni planetarni model sodobnega strukturiranja družbenih skupnosti na podlagi priznavanja posameznika in vseh njegovih potreb.

Glede na to, da je poleg zadovoljevanja eksistencialnih potreb za človeka najvažnejša potreba po komuniciranju (izmenjavi informacij in sporazumevanju z drugimi ljudmi, da bi izoblikovali bolj človeško skupnost), postaja komunikologija kot ena od najmlajših znanosti v tem stoletju zelo pomembna: prvič zaradi proučevanja globljih zakonitosti javnega komuniciranja, in drugič, zaradi preoblikovanja sedanjega monološkega sistema informiranja državljanov v sistem dialoške izmenjave spoznanj po načelu: vsi, z vsemi, o vsem, popolno, argumentirano in osebno odgovorno.

Avtor je knjigo, ki pomeni novo sintezo znanstvenih informacij s področja komunikologije, razdelil v osem poglavij.

V prvem poglavju je, potem ko je prikazal vse danes pojavljajoče se opredelitve temeljnega pojma komunikologije – komuniciranja, predstavil tudi sprejemljivo sintetično definicijo, po kateri je človeško komuniciranje simbolično posredovana interakcija (str. 21), kar pomeni, da je komuniciranje ozaveščena in relativno urejena interakcija v jezikih in kodih. Po temeljnih oblikah izra-

žanja je komuniciranje intrapersonalno (in je hkrati temelj personalizacije posameznika) ter interpersonalno (na njem je zgrajena socializacija). Znotraj več oblik interpersonalnega (medosebnega) komuniciranja avtor posebej poudarja »množično komuniciranje«, ki se kot nova oblika socialne interakcije začne s tiskom, dokončno pa se utrdi šele z elektronsko množično komunikacijo.

Ker pojem in funkcija množičnega komuniciranja še do danes nista povsem raziskana, v drugem poglavju razčlenjuje tradicionalne teorije (zlasti publicistično), sociološke teorije in teorijo simboličnega interakcionizma. Avtor ocenjuje, da so vse te teorije zajele le nekatere značilnosti množičnega komuniciranja, niso pa uspele zajeti celote. Zato se v novejšem času razvijajo še druge teorije.

V tretjem poglavju Vreg bolj natančno obdeluje funkcionalistično teorijo komunikacijskih procesov, ki je v sociologiji odigrala pomembno vlogo. V četrtem poglavju pa še bolj analitično obravnava danes (vsekakor) prevladujočo sistemsko teorijo komunikacijskih procesov. V petem poglavju se ukvarja s presojanjem dometa kritičnih teorij javnega komuniciranja.

Ker je temeljni cilj knjige, da razloži najnovejšo paradigmo javnega komuniciranja v prihodnjih pluralističnih demokratičnih družbah, analizira avtor v šestem poglavju diseminativni model javnega informiranja, da bi kot nasprotje temu modelu v naslednjih dveh poglavjih osvetlil zapleteno problematiko komuniciranja v različnosti, v demokraciji in ob polnem upoštevanju posameznika. S tem v zvezi v sedmem poglavju analizira interkulturno komuniciranje, konfliktnost in možne transkulturne mediacije s posebnimi in konkretnimi posledicami za izdelavo sistema interkulturenega komuniciranja v Jugoslaviji, kjer danes živijo državljani – pripadniki 74 različnih narodov.

Glede na to, da je Jugoslavija najbolj pluralistična država, ne le v Evropi, temveč tudi v svetu, je avtor v osmem poglavju – ta

pomeni sintezo knjige – razčlenil komunikacijski pluralizem kot podlago za demokratično življenje v velikih družbenoekonomskih različnostih. Knjiga je metodološko razdeljena po genetsko-strukturalno-funkcionalni metodi, zato na koncu avtor nakaže možnosti nadaljnjega razvoja modela komunikacijskega pluralizma v bližnji prihodnosti.

Ko spremlja zgodovinski razvoj sistema javnega komuniciranja v odvisnosti od razvoja proizvodnih sil in iznajdbe novih »hardverskih« sistemov za prenos informacij na daljavo, je dr. Vreg z veliko natančnostjo osvetlil to pot. S to diahrono analizo je uspel izgraditi teoretično podlago za nastajanje novega pluralističnega demokratičnega komuniciranja vseh z vsemi, o vsem in argumentirano. S tem se je izognil dosedanjim zablodam »mehanicističnih« razlagalcev marksizma, ki so zapostavljali vlogo nadgradnje, še posebej pa vlogo javnega informiranja in komuniciranja. Zaradi tega se je pri nas nedopustno dolgo v praksi obdržal sistem agitpropovskega indoktriniranja – vse do »pranja možganov« s pomočjo množičnih medijev – z usmerjenim širjenjem vladajočemu razredu všečnih informacij.

Novi model pluralističnega demokratičnega javnega komuniciranja pomeni, kot je avtor dobro opazil, dialektično sintezo dveh prevladujočih trendov v sodobnih svetovnih gibanjih. Prvi trend se izraža kot splošna planetarizacija in unifikacija na hardverski ravni (to pomeni, da se ne le stroji za prenos informacij, temveč tudi vse druge tehnologije planetarno standardizirajo, da bi se uresničil svoboden svetovni pretok blaga na tržišču). Elektronski sistemi javnega komuniciranja (od radia in televizije do satelitskih prenosnih naprav, podprtih s kompjuterskimi regulacijami) tako postajajo enaki v vseh državah. S tem je mogoče lahek, hiter in ekonomičen prenos informacij v vseh smereh. Vendar pa se – in to je drugi svetovni trend – na ravni družbenega razvoja vse bolj jasno izražajo različnosti, eksistence posameznikov in kolektivov. Samo v pretekli polovici stoletja se je v organizacijo združenih narodov vključilo več kot sto novonastalih suverenih držav in ta obrnjeno proporcionalni razvoj tehničnih in družbenih trendov je podlaga za nastajanje in uveljavljanje participativnega (aktivnega) pluralističnega sistema javnega komuniciranja državljanov po načelu vsi z vsemi in o vsem. Na podlagi

obširne analize je avtor ugotovil, da so temeljne značilnosti novega sistema: teorija tripartitne moči v inputu (politično, ekonomsko in kulturno področje), teorija o avtonomnosti vsakega medija, teorija o popolni enakopravnosti narodov in narodnosti kot kolektivnih subjektov komuniciranja.

Ta sistem nastajanja ima več posebnih in izpeljanih značilnosti: avtonomnost vseh subjektov, komunikacijski pluralizem, decentralizacijo komunikacijskih sistemov, odprtost javnega komuniciranja in visok komunikacijski profesionalizem vseh udeležencev v javnem komuniciranju; nato pa prav tako popolna avtonomija javnosti, nadzor oblasti, dostopnost glasil vsakemu človeku in polna politična in komunikativna participacija (in ne le pravica, da bo informiran); družbena odgovornost za razvojno politiko medijev, družbeni nadzor nad demokratičnim delovanjem medijev, preko katerih (kot preko telefonske mreže) svobodno komunicirajo vsi državljani.

Poleg tega, da je Vreg v tej knjigi popolnoma utrdil pluralistični demokratični model javnega komuniciranja po načelu vsi z vsemi in o vsem, odgovorno in argumentirano, je tudi uspešno presegel stari etastični predsodek o pasivnem položaju medijev in javnega komuniciranja. Dokazal je tudi, kako družba s svojimi posebnostmi trajno deluje na strukturo in funkcijo sistema javnega komuniciranja. In kar je še pomembnejše – ugotovil je, da novi sistem svobodnega, odgovornega in aktivnega komuniciranja državljanov prav tako vpliva na ustvarjanje in delovanje nove družbene skupnosti. Pluralistični sistem javnega komuniciranja je torej vzrok in posledica (vzrok vseh sprememb družbenega bitja, hkrati pa njihova posledica) in kot tak je zelo pomemben dejavnik za uveljavljanje novih odnosov in novega položaja slehernega državljana.

Zaradi vseh pogumnih in konstruktivnih misli bo ta knjiga naletela na velik odziv strokovne javnosti v vsej Jugoslaviji (zlasti novinarjev, publicistov, komunikologov, pa tudi drugih javnih delavcev in znanstvenikov iz vseh področij). Ker izvirnik knjige ni dostopen vsem uporabnikom (knjiga je izšla v slovenskem jeziku), bi bilo koristno to pomembno delo utemeljitelja naše komunikologije prevesti tudi v druge jezike narodov Jugoslavije. Pripomnimo naj, da je Vregova

prva knjiga Družbeno komuniciranje, ki je bila pravočasno prevedena leta 1975 najprej v srbohrvaščino, kasneje pa tudi v madeonščino, odločilno vplivala na razvoj komunikologije v Jugoslaviji.

Mario Plenković

A. FERLIGOJ, T. RENER, M. ULE

Ženska, zasebno, politično

(zapis k raziskavi in knjigi)

Denimo, da je izpričana zagonetnost našmeška, ki je tudi računalniško oblikovana naslovnica knjižice ne more ugonobiti, metafora za položaj ženske: tako smo si vzeli svobodo, da zagonetnost pojasnimo, kakor nam drago.

Zagonetnost položaja ženske se, na primer, kaže v dvoumnosti in nelagodnosti zunanjega (družbenega, političnega, moškega) odnosa do nje, ki izhaja iz njene *zasebne* (*osebne, intimne*) uporabnosti, *javne* (poklicne, delovne) koristnosti in *politične* udeležnosti in nadležnosti. Okolje zunaj žensk je tisto, ki v svojo mentaliteto težje sprejme trifunkcionalo (bolj ali manj uspešno in kompetentno) komplementarno bivanje žensk, kot pa ga le-te same težko živijo, če so se seveda zanj odločile. Mnogo bolj razumljiva in razložljiva (in danes bi morali reči »okolju prijazna«!) je ženska kot enodimenzionalni človek. K zagonetnosti sodobnega položaja žensk je pripomogla tudi demokracija, ko se je ta izrekla za enakopravnost in svobodo, enake možnosti – in potihem nemara ni računala, da bodo ženske to vzele dobesedno. Ko je bila tako dosežena »stopnja demokratičnosti družbe, ki se meri s stopnjo enakopravnosti žensk«, sta si politična misel in teorija pripisali velik civilizacijski dosežek – in velik korak za človeštvo je v resnici pomenil prvi in majhen korak k dejansko – se pravi človeško in državljansko – svobodnemu položaju žensk. Ravno »krivičnost« delitve na formalno in neformalno demokracijo pa je omogočila

ženskam legitimno, legalno in civilno spodobno javno terjanje formalnih pravic in predvsem vstopanje v državljansko sfero.

Zagonetnost položaja žensk je, na primer, tudi v paradoksu, ki izhaja iz samoumevnosti: samoumevno je dejstvo, da ženske so in da so vse tisto, kar ih določa kot drugi spol (žene, matere, ljubice, sestre, hčere itd.); sprejeto je dejstvo, da tvorijo polovico in ponekod večji del človeštva; paradoks je, da morajo dokazovati, da so državljanke in da so zato tudi v politiki njen subjekt; da je način, kako to hočejo, odvisen predvsem in v prvi vrsti od njihove volje in ne od zunanje presoje – recimo o primernosti, sposobnosti, itd. Pravzaprav je od njih kot samozavestnih državljanov (ki med drugim – lahko – tudi rojevajo) celo bolj odvisno če bodo, kdaj bodo in kako bodo vstopile v javno in politično soodločanje, saj ta odločitev praviloma ni pogojena z emocionalnimi in (manj) z moralnimi razlogi, kot so pogojene njihove odločitve glede urejanja svojega zasebnega življenja.

O teh stvareh (in še marsičem drugem) s številkami in besedami – torej na drugačen, raziskovalno preverjen in interpretativno »discipliniran način« – govori drobna knjižica z naslovom »Ženska, zasebno, politično« ali »ne vem, sem neodločena«. Da je na naslovnici samo prvi del naslova, je pripisati oblikovalni, tehnično-izvedbeni ideji, ne pa rangiranju pomena. Napisale so jo tri slovenski družboslovni in nemara tudi širši javnosti znane avtorice, ki jim gre zaupati glede kompetentnosti v zadevah, ki se jih lotevajo – Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule, izdalo pa jo je Znanstveno in publicistično središče v Ljubljani kot tretje delo v letu 1990 v svoji zbirki *Zvezki*. Knjižnica je torej izšla v manj kot letu dni po zadnji opravljeni raziskavi in anketi (iz konca leta 1989 in začetka 1990). To je nadvse pohvalno založniško dejanje, ki omogoča rokovanje z izjemno koristnim orodjem vsem, ki še morajo in hočejo dokazovati, da politično marginalne (številčno velike, celo večinske) skupine nimajo veliko ne od teorije o enakih možnostih, ne od zakonske, formalne enakopravnosti. Skratka, so stvari, za katere se sicer na pamet in po občutku ve, a je silno dobro, da so tudi dokumentirane in dokazane – in to na krajši in na daljši rok: to pa so ravno storile naše avtorice, saj so upoštevale, poleg svojih zadnjih, tudi izsledke razi-